

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-10>

УДК 330.59(477)

ЯКІСТЬ ЖИТТЯ ПЕНСІОНЕРІВ: ПОСЕЛЕНСЬКИЙ АСПЕКТ

PENSIONERS' QUALITY OF LIFE: SETTLEMENT ASPECT

Когатько Юрій Леонідович

кандидат географічних наук, старший науковий співробітник,
Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи
Національної академії наук України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3392-9783>

Полякова Світлана Володимирівна

кандидат економічних наук, старший науковий співробітник,
Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи
Національної академії наук України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4630-642X>

Kohatko Yurii, Poliakova Svitlana

Ptoukha Institute for Demography and Social Studies
of the National Academy of Sciences of Ukraine

Стаття присвячена актуальним питанням дослідження якості життя осіб пенсійного віку в Україні в розрізі типів поселень. Проаналізовано відмінності і спільні риси в якості життя осіб пенсійного віку в містах і сільській місцевості. Досліджено особливості структури доходів і витрат українських пенсіонерів, їх споживання, майнові характеристики і житлові умови. Особливу увагу приділено відмінним рисам в якості життя населення. Окреслено проблему надходження пенсій, як основного доходу, в часи військових дій. Окремо виділено проблеми з соціальною інфраструктурою та зв'язком, показано низьке забезпечення послугами інтернету і загалом рівень користування ними. Відмічено, що для міських осіб пенсійного віку більшою проблемою є забруднення повітря, сільські ж особи пенсійного віку страждають частіше за міських від забруднення питної води.

Ключові слова: якість життя, особи пенсійного віку, доходи, витрати, житлові умови, соціальна інфраструктура.

The purpose of writing this article is to assess the quality of life of Ukrainian retirement age in terms of types of settlements with emphasis on potential changes due to hostilities. At the present stage of Ukrainian history, when the country is in a state of war, when the growth of prices and the deterioration of transport connection between settlements only deepened the situation, it is necessary to solve the problems of persons of retirement age and to reduce excessive social differences, which is one of the social priorities of Ukrainian society development on the way to preservation of the population. The differences and common features are analysed as the life of persons of retirement age in cities and rural areas. The peculiarities of the structure of income and expenses of Ukrainian pensioners, their consumption, property characteristics and living conditions are investigated. Particular attention is paid to distinctive features as the life of this population. The problem of pensions as a major income in times of hostilities is outlined. Separate problems with social infrastructure and communication are identified, which shows the low provision of Internet services and in general the level of use of them. It is noted that for urban retirement age a greater problem is air pollution, and rural retirement age suffers more often than urban from drinking water. Primary care centres, shops that have simply disappeared, both due to lack of funding and unprofitable, are very important for persons of retirement age. It is impossible to pay attention to the lack of leisure. Prior to the beginning of the coronavirus pandemic and active hostilities throughout Ukraine, the retirement age lived longer, and some of them led a rather active lifestyle. In addition to infrastructure problems, in rural areas, in general, there is a serious problem with transport. A small number of residents in many villages have led to a significant reduction in passenger traffic, and therefore closing of unprofitable routes, therefore, the deterioration of the quality of transport services provided to rural residents. Particular attention should be paid to the problem of daily assistance to rural retirement age with home keeping.

Keywords: quality of life, retirement age, income, expendecheives, housing conditions, social infrastructure.

Постановка проблеми. На сучасному етапі української історії, коли країна перебуває у стані війни, коли ріст цін і погіршення транспортного сполучення між населеними пунктами тільки поглибило ситуацію, необхідним є радикальне вирішення проблем осіб пенсійного віку і скорочення надмірних соціальних відмінностей, що є одним із соціальних пріоритетів розвитку українського суспільства на шляху до збереження населення. Сільські населені пункти і за більш благополучних часів значно поступалися містам за низкою показників, у тому числі за рівнем облаштованості житлового фонду, розвитком транспортної інфраструктури, якістю послуг освіти, охорони здоров'я і сфери побутового обслуговування. Ці відмінності виникли разом з деякими особливостями державної політики щодо села. Так, у 1970–1980-х рр. малі сільські поселення були віднесені до «неперспективних», їх готували до відселення, а тому їхня інфраструктура, на відміну від великих сіл, не розвивалася. Так як в сільських населених пунктах суттєво вища частка осіб пенсійного віку, то забезпечення їм прийнятної якості життя є важливим елементом соціальної політики держави, особливо в руслі перманентної кризи і війни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У зарубіжній і вітчизняній літературі накопичений багатий теоретичний матеріал з дослідження проблем рівня та якості життя, різних характеристик якості життя домогосподарств. За роки незалежності українські вчені зробили чимало для дослідження як якості життя населення, так і його окремих аспектів. Основні методологічні підходи до дослідження бідності населення, зокрема нових проявів бідності та нерівності і їх вимірювання представлені в роботах Е. Лібанової. Комплексним вивченням основних профілів та ризиків бідності, чинників та проявів нерівності займається Л. Черенко. На міжнародному рівні важливими і цікавими є дослідження з цієї тематики співробітників Світового банку П. Зіхалі і М. А. Луго.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Відмічаючи безперечний здобуток вищезгаданих авторів, слід вказати на необхідність продовження наукових пошуків у різних аспектах цієї тематики, одним з яких є дослідження якості життя осіб пенсійного віку, зокрема і в розрізі типів поселень через значні відмінності.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою написання статті є оцінка

якості життя осіб пенсійного віку в Україні в розрізі типів поселень та виявлення потенційні змін внаслідок військових дій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загальновідомо, що існує тісний зв'язок між місцевістю проживання населення та якістю життя. Порівняно з містами сільські території України характеризуються нижчою якістю життя населення як в цілому, так і за окремими складовими. Зокрема, нижчим рівнем доходів, гіршим рівнем розвитку соціальної інфраструктури. Виходячи з цього можна припустити, що низька якість життя у селі – причинно-наслідковий результат тієї кризи, якою охоплене не тільки сільське господарство, але й у цілому уклад сільського життя.

Особливо вразливими з точки зору можливостей забезпечити прийнятний рівень життя є сільські пенсіонери: їх домогосподарства поступаються міським як за доходами та витратами, так і за споживчо-майновими характеристиками, проте більшу проблему становлять характеристики житла, відсутність базових зручностей, гірші майнові характеристики, обмежений доступ до медичних послуг та інфраструктурні позбавлення.

Якщо порівняти середній розмір пенсії в сільській місцевості, то він суттєво відрізняється від середньоукраїнського значення (2915 грн проти 3508 грн), при цьому в селах проживає понад половина пенсіонерів країни, хоча їх частка і зменшується. Проте слід відмітити, що загалом доходи осіб пенсійного віку в різних типах місцевості відрізняються неістотно. Причина низьких пенсій в селах криється в тому, що багато людей мали низькі доходи в сільському господарстві в часи СРСР, а в 90-і й взагалі перебували без офіційної роботи, яку в часи занепаду колгоспів знайти було малореально.

Ситуація з пенсіями ускладнилася з початку війни. В Україні частина пенсіонерів отримує пенсії через пошту (на офіційній сторінці Пенсійного фонду України в facebook наведена статистика, що на пенсійні виплати за травень спрямовано 48,7 млрд грн, в т. ч. 10,6 млрд грн – на виплату пенсій через АТ «Укрпошта», 38,1 млрд грн – через уповноважені банки, тобто п'ята частина пенсій видається не через банки, а готівкою на руки через поштові відділення [1]), відповідно, коли частину регіонів було відрізано, то люди не могли отримати виплати. Прикладом є Сновська громада на Чернігівщині. Держава профінансувала пенсії, кошти на рахунки пенсіонерам

надійшли, списки є, але не було «живих» грошей. Щоб виправити ситуацію, підприємців закликали приносити виручку до відділення «Укрпошти»: гроші зараховували на рахунок, а готівку використовували для виплат пенсій та соціальної допомоги.

Згідно нового пенсійного законодавства для отримання пенсії за віком з 2018 року потрібно мати стаж роботи не менше 25 років, а протягом 2019–2028 років щорічно на 1 рік більше, внаслідок чого мінімальний стаж складе 35 років. По суті це означає, що більшість громадяни України, які проживали і проживають у сільській місцевості і працювали в колгоспах, сільськогосподарських кооперативах, фермерських господарствах та сільськогосподарських підприємствах (організаціях), не будуть мати права на призначення пенсії, оскільки колгоспи та сільськогосподарські кооперативи були ліквідовані, і більшість громадян вимушено залишалось без роботи [2].

В той же час, якщо подивитися середньодушові доходи і витрати, то великої різниці між типами поселень немає. В доходах особи пенсійного віку міст мають всього на 121 гривню більше, а у витратах – на 392 гривні. Тобто можна вважати, що значення цілком співставні (рис. 1).

Криві розподілу середньодушових доходів міських і сільських домогосподарств, які складаються з осіб пенсійного віку, підтверджують загальною схожість ситуації. Фактично більшість пенсіонерів, незалежно від типу поселення, перебувають у доходних групах від 2500 до 5500 грн. При цьому пік в містах – в групі 3000–3500 грн, а в сільській місцевості він згладжений від 3000 до 4000 грн, з піком все ж в 3500–4000 грн. У доходних групах понад 7000 грн перебуває менше 3% пенсіонерів незалежно від типу поселення (рис. 2).

Попри незначну диференціацію доходів міських та сільських пенсіонерських домогосподарств, структура загального доходу в них відмінна. Міські пенсіонери мають більше можливостей продовжувати працювати і отримувати заробітну плату, а в сільських мешканців є доходи від землі. При цьому частка пенсії в доходах сільських домогосподарств становить трохи більше половини – 51,8%, а третину (32,3%) становлять інші доходи, які і включають в себе дохід від землі. Знову ж таки, соціальні допомоги не грають великої ролі в доходах пенсіонерів як міст, так і сіл, їх частка не перевищує 5% (якщо брати сім'ї, які складаються тільки з осіб пенсійного віку).

На відміну від міських, сільські пенсіонери у переважній більшості мають особисте підсобне господарство, відповідно, продукти від його ведення. Однак це стосується так званих «молодих» пенсіонерів, до 75 років. Четверта частина сільських пенсіонерів не має наявності худоби, птиці і бджіл. Як правило, це старші люди, які вже не в змозі утримувати господарство. Відповідно, вони перебувають в найгіршій ситуації через невисокі пенсії і відсутність особистого підсобного господарства.

Структура витрат домогосподарств, до складу яких входять тільки особи пенсійного віку, в розрізі типу населеного пункту визначена рівнем доходів у цих групах. Першочерговими є витрати на харчування, що становлять більшу частину витрат, при цьому відсутні критичні відмінності між міськими і сільськими пенсіонерськими сім'ями як у частці витрат, так і в грошовому еквіваленті. Витрати на харчування пенсіонерських сімей міст і сіл майже не відрізняються – частка витрат 52,2% і 55,8% відповідно. В грошах це 2297 і 2216 гривень на особу (рис. 3).

Військові дії, які розпочалися в лютому 2022 року, спричинили суттєву інфляцію: зрос-

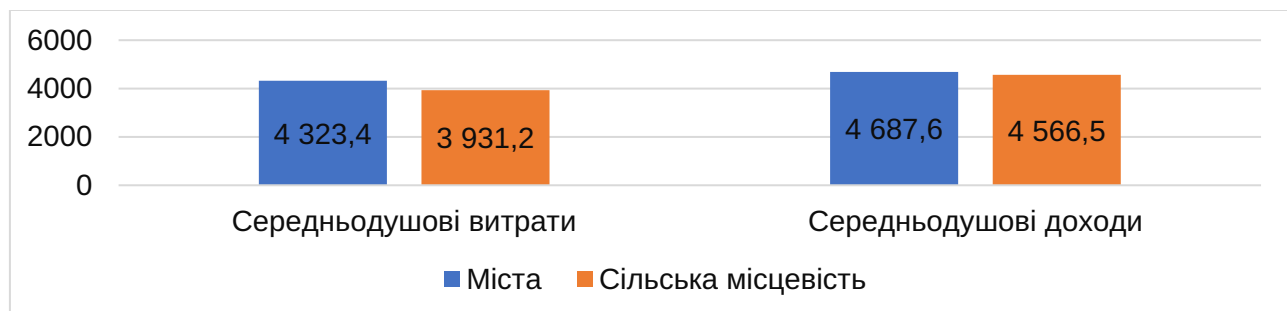

Рис. 1. Середньодушові доходи і витрати домогосподарств, до складу яких входять тільки особи пенсійного віку, в розрізі типу поселень в 2020 році, грн/особу

Джерело: розрахунки за даними мікрофайлу обстеження умов життя домогосподарств

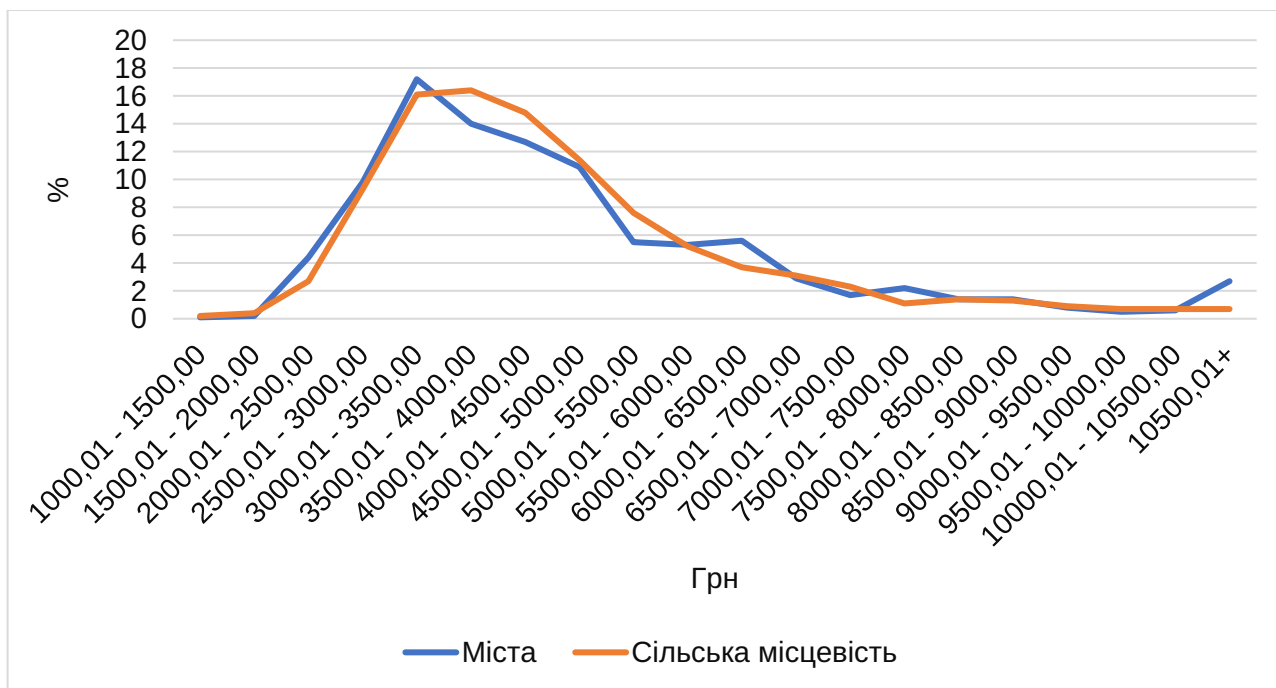

Рис. 2. Розподіл домогосподарств, до складу яких входять тільки особи пенсійного віку, за сукупними середньодушовими доходами (на місяць) у 2020 році у розрізі типу населеного пункту, %

Джерело: розрахунки за даними мікрофайлу обстеження умов життя домогосподарств

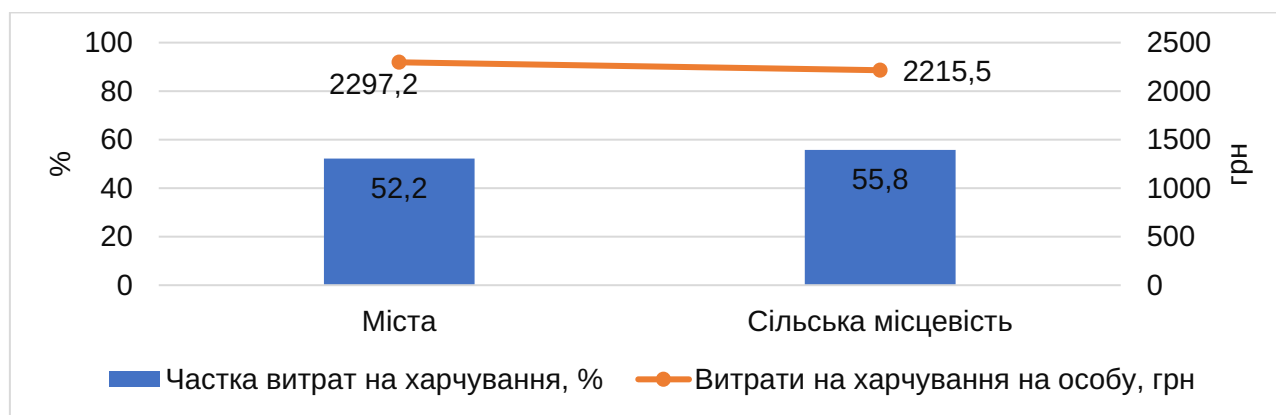

Рис. 3. Сума і частка витрат на харчування домогосподарств, до складу яких входять тільки особи пенсійного віку, в розрізі типу поселень в 2020 році, грн/особу, %

Джерело: розрахунки за даними мікрофайлу обстеження умов життя домогосподарств

тання цін на продукти харчування вже з січня по травень склало 19,6% [3], що відповідно суттєво погіршило якість життя українських пенсіонерів. Якщо в містах основною проблемою стало здорожчання, а меншою мірою дефіцит, то в сільській місцевості багато груп товарів стали коштувати ще більше через зростання вартості доставки, а відсутність частини товарів відчувалася й тривалий час після звільнення територій через порушення

логістики і дороге паливо. У зв'язку з цим структура витрат теоретично має змінитися в сторону зростання частки витрат на харчування.

Витрати на харчування в містах і сільській місцевості співвимірні, незалежно від того, чи сім'я складається тільки з осіб пенсійного віку, чи це багатопокілінна родина, де поряд з пенсіонерами живуть інші особи. Проте дуже важливою відмінністю є те, що міські

пенсіонери мають вибір в покупці певних продуктів через розвиненішу мережу магазинів і більший асортимент, що також дозволяє як обрати кращі продукти, так і зекономити на покупці, чого не можуть зробити пенсіонери в селах. Але якщо розглянути споживання продуктів, то спостерігається відмінність, яка полягає в тому, що сільські особи пенсійного віку більше споживають дешевших продуктів з високим вмістом вуглеводів. Особливо це помітно по картоплі і хлібопродуктах. Картоплі і картоплепродуктів сільські особи пенсійного віку їдять більше на 3,5 кілограми за місяць, а хліба – на 3 кілограми на місяць. Різниця ж в споживанні молока, олії і цукру незначна (рис. 4).

Традиційно в сільській місцевості вище споживання хліба, картоплі, овочів, натомість нижче споживання фруктів, м'яса, тобто відбувається скорочення тих продуктів харчування, які насичені білками та вітамінами, що так необхідні для життєдіяльності людини [4]. Загалом невисокі доходи як сільських, так і міських осіб пенсійного віку, зумовлює споживання більш дешевих і не завжди якісних продуктів.

Попри те, що в сільській місцевості більші можливості у споживанні як овочів, так і фруктів, проте помітно, що особи пенсійного віку споживають більше міських тільки овочів. Водночас фруктів, ягід, винограду, кавунів і динь вживають аж на 2,4 кг/особу/місяць менше. Враховуючи, що фрукти й овочі – це

джерело вітамінів і мікроелементів, то сільські пенсіонери програють міським у збалансованості харчування. Знову ж таки, незважаючи на стереотипи, що в сільській місцевості є можливість «мати все своє», особи пенсійного віку сільської місцевості споживають суттєво менше м'яса – на півтора кілограми на особу менше за місяць. Разом з тим, різниця у споживанні риби та рибопродуктів, сала та тваринних жирів і яєць та яйцепродуктів невелика (рис. 5).

Загалом для осіб пенсійного віку характерно те, що вони споживають продуктів більше, ніж населення молодших вікових груп. За даними Державної служби статистики, енергетична цінність спожитих продуктів харчування у всіх домогосподарствах загалом становила 2862 ккал за добу на особу [5], водночас енергетична цінність продуктів харчування, спожитих в домогосподарствах, до складу яких входять тільки особи пенсійного віку, становила 3466,4 ккал в містах і 3912,4 ккал в сільській місцевості. Навіть якщо припустити, що в сільській місцевості частина продуктів йде на використання у особистому підсобному господарстві, то все одно значення показника є високим. Така ж ситуація з білками, жирами і вуглеводами. Особливою відмінністю сільських осіб пенсійного віку є значне перевищення споживання вуглеводів. Як видно з рисунку 6, вуглеводів сільські пенсіонери споживають на 100 грамів більше за добу, ніж пенсіонери міст. Дане перевищення

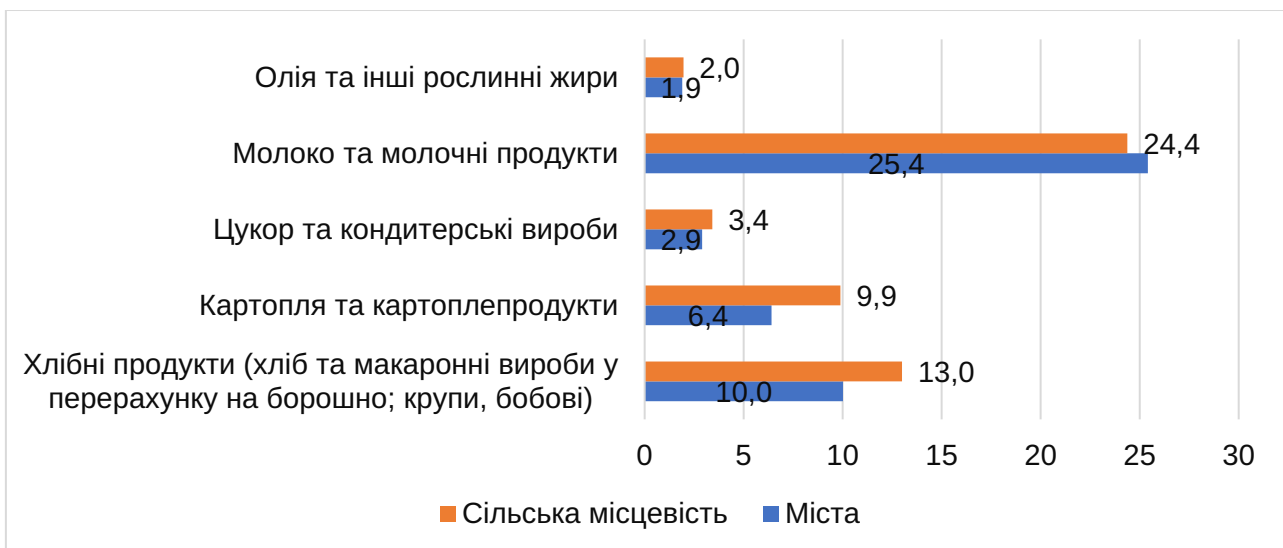

Рис. 4. Споживання хлібних продуктів, молочних продуктів, цукру, картоплі і рослинних жирів в домогосподарствах, до складу яких входять тільки особи пенсійного віку, в розрізі типу поселень в 2020 році, кг/особу/місяць

Джерело: розрахунки за даними мікрофайлу обстеження умов життя домогосподарств

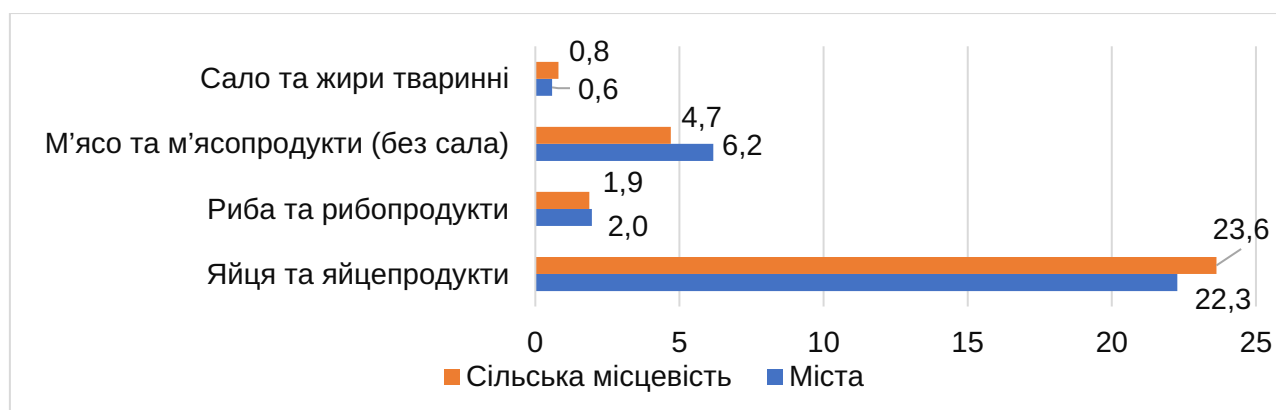

Рис. 5. Споживання яєць, риби, м'яса і сала в домогосподарствах, до складу яких входять тільки особи пенсійного віку, в розрізі типу поселень в 2020 році, кг, штук/особу/місяць

Джерело: розрахунки за даними мікрофайлу обстеження умов життя домогосподарств

значною мірою відбувається якраз за рахунок картоплі і хлібопродуктів. Для порівняння: загалом населення України споживає білків 84 г/особу/добу, вуглеводів 345 г/особу/добу, жирів 130 г/особу/добу, що суттєво менше, ніж в осіб пенсійного віку як міст, так і сільської місцевості.

Якщо в доходах та витратах диференціація між міськими та сільськими пенсіонерами в цілому невисока, то в характеристиках житла – вже значна. Більшість міських сімей, які складаються тільки з осіб пенсійного віку, проживають в житлі площею до 40 м² (63,4%), ще 30,8% родин живуть в житлі площею від 40 до 60 м², при цьому в сільській місцевості в обох цих групах за площею проживає приблизно однакова кількість сімей – 42,3% і 41,4% відповідно. Варто відмітити, що якщо в сільській місцевості будинок менше 40 м², то

швидше всього це старий будинок без зручностей, так як вже з часів пізнього СРСР будували житло з суттєво більшою площею.

Загалом житло сімей сільської місцевості, що складаються лише з осіб пенсійного віку, хоча й має більшу площу, проте суттєво поступається міським у обладнанні зручностями. Каналізація і водогін присутні приблизно в половині сільських пенсіонерських родин (рис. 7).

Навіть при наявності води в будинку люди не завжди встановлюють душові кабінки чи ванни через старе планування будинку і дороговизну комплексного ремонту. Відповідно навіть вода в будинку не вирішує проблему відсутності зручностей, які є в домогосподарств міст. До цього слід додати часом абсолютно неприйнятну для сучасного світу традиційність мислення у облаштуванні житла

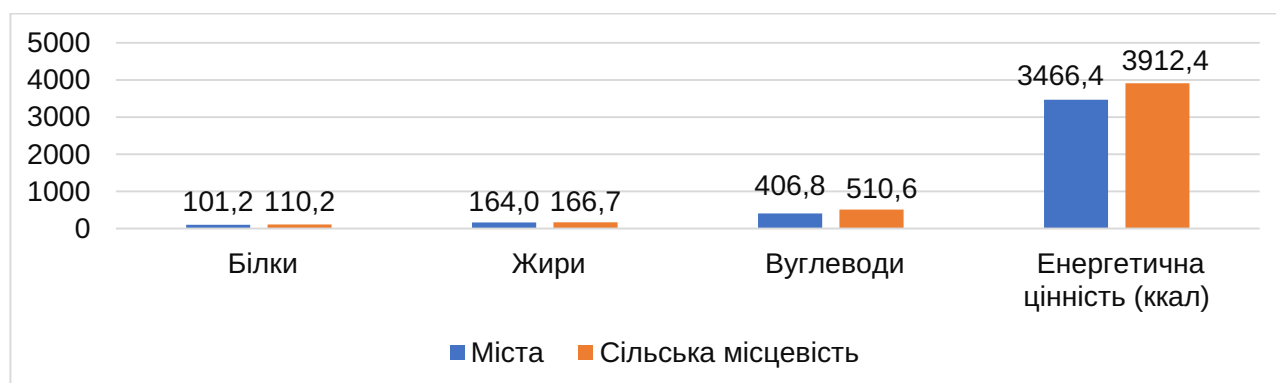

Рис. 6. Вміст поживних речовин та енергетична цінність продуктів харчування, спожитих в домогосподарствах, до складу яких входять тільки особи пенсійного віку, в розрізі типу поселень в 2020 році, у середньому за добу у розрахунку на одну особу грамів, ккал на особу за добу

Джерело: розрахунки за даними мікрофайлу обстеження умов життя домогосподарств

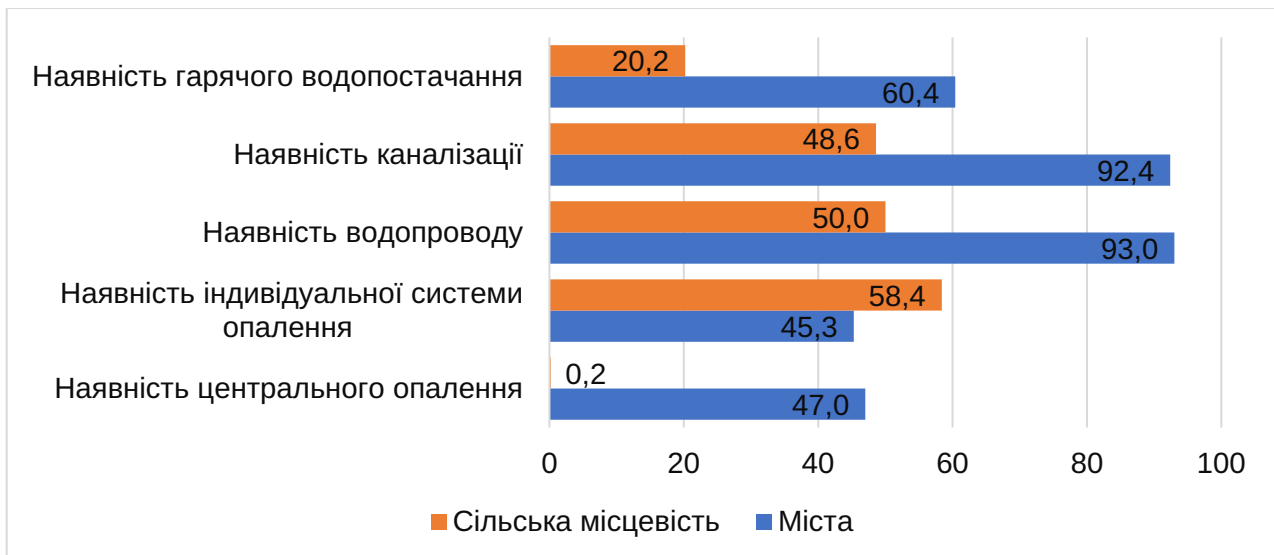

Рис. 7. Житлові умови домогосподарств, до складу яких входять тільки особи пенсійного віку, в розрізі типу поселень в 2020 році, %

Джерело: розрахунки за даними мікрофайлу обстеження умов життя домогосподарств

зручностями, коли проведення води і встановлення тієї ж ванни не доповнюється облаштуванням туалету в будинку.

Не завжди брак ресурсів у сільських родинах, які складаються з осіб пенсійного віку, проявляється у відсутності сучасної побутової техніки, транспортних засобів, без яких міський пенсіонер вже не уявляє свого життя. Проте часом наявність у користуванні сучасної побутової техніки говорить не лише про бажання та зацікавленість мати ці товари, а й про фінансові можливості населення. Слід відмітити, що більш традиційна побутова техніка, типу холодильника чи телевізора, присутня рівною мірою у всіх типах поселень, проте якщо брати обладнання житла, то сільські пенсіонерські родини в суттєво гіршому становищі. В селах перевага в супутникових антенах і морозильниках зумовлена відсутністю якісного телевізійного зв'язку і можливості купити потрібні продукти, тому це швидше боротьба з позбавленнями, ніж майнова перевага (рис. 8).

Інтернет, як найбільш сучасний засіб зв'язку, мало популярний серед сільських осіб пенсійного віку. Якщо в містах понад половина домогосподарств, які складаються тільки з осіб пенсійного віку, мають інтернет, то в селах тільки кожна п'ята родина (рис. 9). З одного боку, причиною є відсутність самого інтернету, а з іншого – технологічна відсталість осіб пенсійного віку в селах, яким складно освоїти нову техніку (71,4% сільських

домогосподарств, до складу яких входять тільки особи пенсійного віку, вважають, що інтернету не потребують).

Відсутність стабільних джерел фінансування призвело до погіршення стану об'єктів соціальної сфери в селах: частина з них є аварійними і підлягають знесенню, багато потребують капітального ремонту та технічного переобладнання. Для осіб пенсійного віку дуже важливими є центри надання первинної медичної допомоги, магазини, які в багатьох малих селах просто зникли, як через нестачу фінансування, так і через нерентабельність. Не можна не зважати і на відсутність дозвілля, так як до пандемії коронавірусу і активних військових дій по всій території України особи пенсійного віку з кожним роком жили довше, при цьому частина з них вели доволі активний спосіб життя.

На додачу до проблем із інфраструктурою, в сільській місцевості загалом існує серйозна проблема із транспортним сполученням. Невелика кількість жителів в багатьох селах призвела до суттєвого скорочення пасажиропотоку, а отже і закриття нерентабельних маршрутів, відтак і погіршення якості транспортних послуг, що надаються сільським мешканцям. Водночас слід відмітити, що доступ до медичних послуг в містах і сільській місцевості не має якогось критичного розриву, проте пенсіонери міст в кращій ситуації. При цьому незалежно від типу поселення, основною проблемою, через яку не могли купити

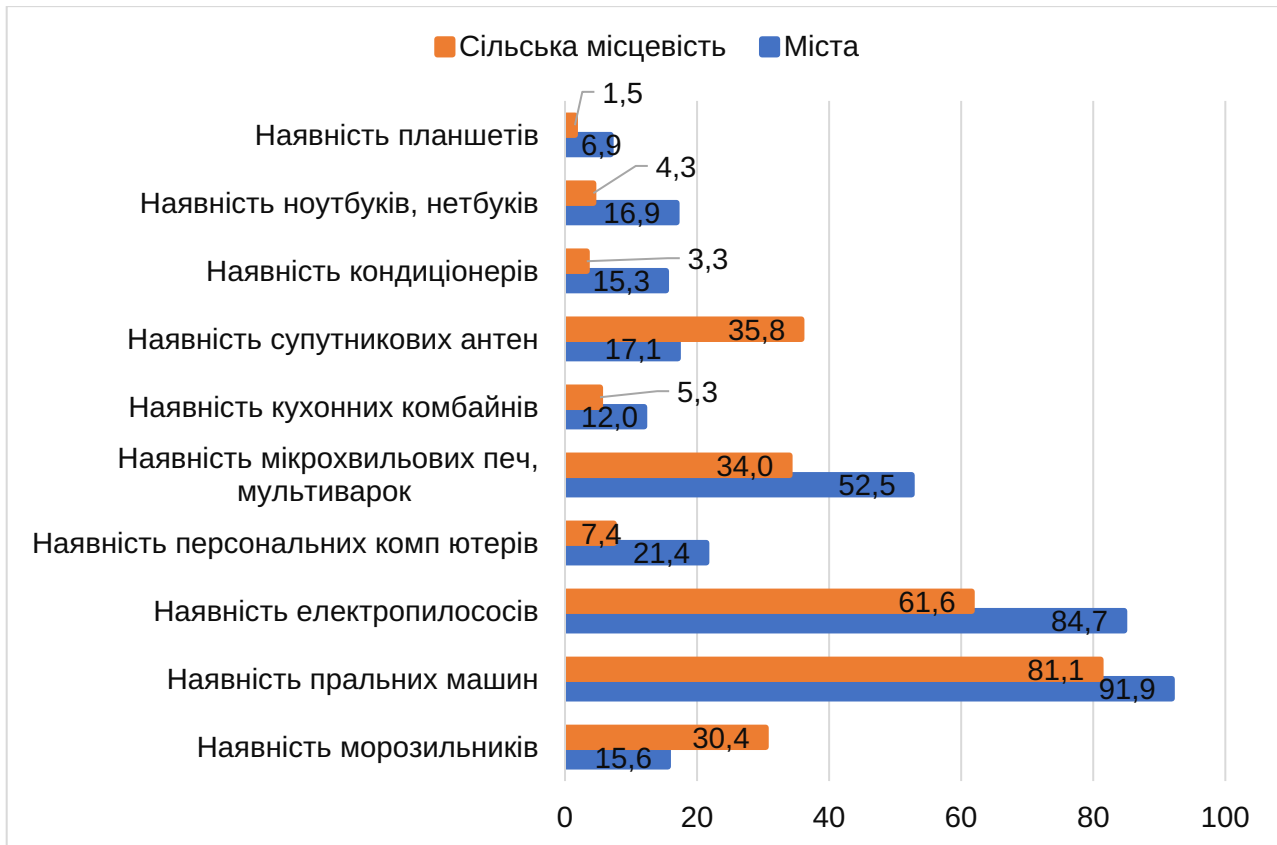

Рис. 8. Майнові характеристики домогосподарств, до складу яких входять тільки особи пенсійного віку, в розрізі типу поселень в 2020 році, %

Джерело: розрахунки за даними мікрофайлу обстеження умов життя домогосподарств

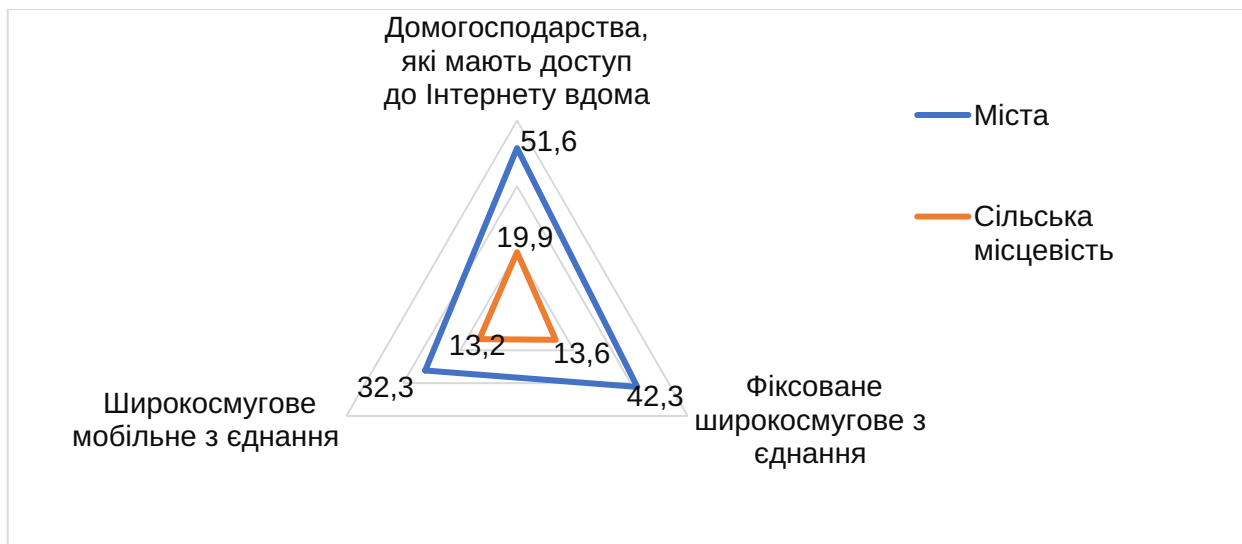

Рис. 9. Доступ до інтернету домогосподарств, до складу яких входять тільки особи пенсійного віку, в розрізі типу поселень в 2020 році, %

Джерело: розрахунки за даними мікрофайлу обстеження умов життя домогосподарств

ліки чи відвідати лікаря, є занадто висока вартість. Це відмічають понад 90% сімей, в яких є особи пенсійного віку, як міст, так і сіл.

Для міських осіб пенсійного віку більшою проблемою є забруднення повітря. Незважаючи на те, що українське промислове вироб-

ництво стабільно знижується, на перший план виходить забруднення від автомобілів, що особливо загострюється у великих містах [6]. Починаючи з минулого року у зв'язку зі змінами клімату все частіше в новинах про Україну з'являється термін «смог», спричинений як пожежами, так і вихлопами автомобілів в час безвітряної погоди. А в 2021 році частина країни взагалі перебувала під пиловою бурею, яка знову ж таки більше відчувалася у загазованих містах [7]. Сільські ж особи пенсійного віку страждають частіше за міських від забруднення питної води. В містах перед потраплянням у водогін вода проходить очищення. Прикладом того, що пенсіонери в сільській місцевості споживають забруднену воду, є дослідження криниць Львівської області. Так, із початку 2019 року у лабораторіях перевірили 2129 джерел децентралізованого водопостачання на території Львівщини: індивідуальних криниць, громадських каптажів та колодязів. Із 2027 індивідуальних джерел децентралізованого водопостачання на Львівщині 399 не відповідають санітарно-гігієнічним нормативам (19,7%) [8].

Окремо слід звернути увагу на проблему повсякденної допомоги сільським особам пенсійного віку з господарюванням. Сільське життя пов'язане з постійною роботою по господарству, по утриманню житла, загалом території навколо житла. У містах і великих селах пенсіонери за потреби завжди можуть знайти кого найняти для допомоги для ремонту житла чи скошування трави на подвір'ї. В той же час в маленьких селах, де залишилося

часом по кілька житлових будинків зі вже старими людьми, загострюється проблема з допомогою. І якщо дрібні побутові питання вирішуються соціальними працівниками, то для більш важкої і тривалої роботи потрібні працівники, яких просто немає в населеному пункті. До цього додається і безпековий фактор: пенсіонери в малих селах потерпають як від дрібних крадіжок, так і від диких звірів, які нападають на худобу.

Висновки. Українські пенсіонери загалом мають нижчу якість життя, ніж працюючі особи. Сільські пенсіонерські домогосподарства поступаються міським за споживчими та майновими характеристиками, проте більшу проблему становлять характеристики житла, відсутність базових зручностей, гірші майнові характеристики, обмежений доступ до медичних послуг та інфраструктурні позбавлення. Разючої різниці в доходах і витратах пенсіонерів різних населених пунктів немає, проте міські пенсіонери мають кращий вибір при купівлі певних продуктів через розвиненішу мережу магазинів і більший асортимент, дає змогу як обрати кращі продукти, так і зекономити на покупці. Крім того, міські пенсіонери мають доступ до більш широкого набору послуг: через погано розвинену транспортну мережу, карантинні заходи і війну сільські особи пенсійного віку мають гірший доступ до об'єктів сфери послуг. В них же гірший доступ до сучасних засобів зв'язку. Житло сільських пенсіонерів гірше обладнане зручностями. Сільські пенсіонери більше потерпають від забруднення води, міські ж – від забруднення повітря.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Пенсійний фонд України інформує. Офіційна сторінка Пенсійного фонду України в facebook. 2022. URL: <https://www.facebook.com/pfu.gov.ua> (дата звернення: 7.06.2022).
2. Івченко В. Реалії сільських пенсіонерів. Лівий берег. 2018. URL: https://rus.lb.ua/blog/vadym_ivchenko/395173_realii_sijskih_pensioneriv.html (дата звернення: 19.06.2022).
3. Індекс інфляції в Україні 2022. index.minfin.com.ua. 2022. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/> (дата звернення: 11.06.2022).
4. Рівень життя населення України. НАН України. Ін-т демографії та соц. дослідж., Держ. ком. статистики України. За ред. Л. М. Черенько. Київ : ТОВ «Видавництво «Консультант», 2006. 428 с.
5. Осипова І. І. Витрати і ресурси домогосподарств України у 2020 році (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України). Державна служба статистики України. 2021. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/06/vrd_20_ue.pdf (дата звернення: 24.06.2022).
6. Черенько Л. М., Полякова С. В., Шишкін В. С., Заяць В. С., Когатько Ю. Л., Васильєв О. А., Реут А. Г., Клименко Ю. А., Новосільська Т.В. Житлові умови населення: чинники, сучасний стан і політика регулювання. Київ : Ін-т демогр. та соц. дослідж. ім. М. В. Птухи. 2020. URL: https://idss.org.ua/arhiv/living_conditions.pdf (дата звернення: 17.06.2022).
7. Тілікіна Н., Аксьонова С., Андріученко Т. та ін. Захист прав дітей в умовах децентралізації влади в Україні. Щорічна державна доповідь про становище дітей в Україні за підсумками 2019 року. ДУ «Державний інсти-

тут сімейної та молодіжної політики». 2020. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/20116/Zakhyst_prav_ditei_v_umovakh_detsentralizatsii_vlady_v_Ukraini.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 30.06.2022).

8. Дуляба Н. У криницях на Львівщині виявили перевищення нітратів. Перелік сіл із забрудненою водою. Львівський портал. 2019. URL: <https://portal.lviv.ua/news/2019/10/21/u-krynytsyah-na-lvivshhyni-vyyavyly-perevyshhennya-nitrativ-perelik-sil-iz-zabrudnenoyu-vodoyu> (дата звернення: 25.06.2022).

9. Когатько Ю. Л. Поліпшення житлових умов населення України: оцінка, потреби. *Демографія та соціальна економіка*. 2019. № 4. С. 86–102.

10. Шишкін В. С. Демографічні фактори житлових умов населення. *Демографія та соціальна економіка*. 2019. № 1. С. 152–165.

11. Полякова С. В., Когатько Ю. Л. Житлові умови в ієрархії потреб населення. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. № 20. С. 742–746.

REFERENCES:

1. Pensiyni fond Ukrainy informuie (2022) [The Pension Fund of Ukraine informs]. Ofitsiina storinka Pensiinoho fondu Ukrainy v facebook. Available at: <https://www.facebook.com/pfu.gov.ua> (accessed June 7, 2022).

2. Ivchenko V. (2018) Realii silskykh pensioneriv [The realities of rural pensioners]. *Livyi bereh*. Available at: https://rus.lb.ua/blog/vadym_ivchenko/395173_realii_silskih_pensioneriv.html (accessed June 19, 2022).

3. Indeks inflatsii v Ukraini 2022 (2022) [Inflation Index in Ukraine 2022]. *index.minfin.com.ua*. Available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/> (accessed June 11, 2022).

4. Riven zhyttia naselennia Ukrainy (2006) [Level of life of the population of Ukraine]. Za red. L. M. Cherenko. Kyiv: TOV «Vydavnytstvo «Konsultant». p. 428 (in Ukrainian).

5. Osypova I. I. (2021) Vytraty i resursy domohospodarstv Ukrainy u 2020 rotsi (za danymy vybirkovoho obstezhennia umov zhyttia domohospodarstv Ukrainy) [Expenses and resources of households of Ukraine in 2020 (according to a selective survey of living conditions of households of Ukraine)]. *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy*. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/06/vrd_20_ue.pdf (accessed June 24, 2022).

6. Cherenko L. M., Poliakova S. V., Shyshkin V. S., Zaiats V. S., Kohatko Yu. L., Vasyliiev O. A., Reut A. H., Klymenko Yu. A., Novosilska T. V. (2020) Zhytlovi umovy naselennia: chynnyky, suchasnyi stan i polityka rehu-liuvannia [Housing conditions: factors, current state and regulation policy]. Kyiv: In-t demohr. ta sots. doslidzh. im. M. V. Ptukhy. Available at: https://idss.org.ua/arhiv/living_conditions.pdf (accessed June 17, 2022).

7. Tiliikina N., Aksonova S., Andriuchenko T. ta in. (2020) Zakhyst prav ditei v umovakh detsentralizatsii vlady v Ukraini. Shchorichna derzhavna dopovid pro stanovyshe ditei v Ukraini za pidsumkamy 2019 roku [Protection of children's rights in the face of decentralization of power in Ukraine. Annual state report on the situation of children in Ukraine as a result of 2019]. DU «Derzhavnyi instytut simeinoi ta molodizhnoi polityky». Available at: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/20116/Zakhyst_prav_ditei_v_umovakh_detsentralizatsii_vlady_v_Ukraini.pdf?sequence=1&isAllowed=y (accessed June 30, 2022).

8. Duliaba N. (2019) U krynytsiakh na Lvivshchyni vyiavyly perevyshchennia nitrativ. Perelik sil iz zabrudnenoiu vodoiu [Nitrates were found in wells in Lviv region. List of villages with contaminated water]. *Lvivskyi portal*. Available at: <https://portal.lviv.ua/news/2019/10/21/u-krynytsyah-na-lvivshhyni-vyyavyly-perevyshhennya-nitrativ-perelik-sil-iz-zabrudnenoyu-vodoyu> (accessed June 25, 2022).

9. Kohatko Yu. L. (2019) Polipshennia zhytlovykh umov naselennia Ukrainy: otsinka, potreby [Improvement of housing conditions of Ukraine: assessment, needs]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika*, no. 4, pp. 86–102.

10. Shyshkin V. S. (2019) Demohrafichni faktory zhytlovykh umov naselennia [Demographic factors of housing conditions of the population]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika*, no. 1, pp. 152–165.

11. Poliakova S. V., Kohatko Yu. L. (2017) Zhytlovi umovy v iierarkhii potreb naselennia [Housing conditions in the hierarchy of the needs of the population]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*, no. 20, pp. 742–746.